

MARIANNE TERÄS

Kotoutuminen, integraatio, etablering – millaisia mahdollisuuksia toiminnan teoria tarjoaa integraation tutkimukseen?

Tässä puheenvuorossa paneudun eri maihin muuttaneiden henkilöiden integraatioon tai tutummin kotoutumiseen (*etablering*). Tarkastelen sitä viime aikojen keskustelun ja tapahtumien pohjalta Ruotsissa, missä tällä hetkellä asun ja työskentelen. Suomessakin keskustelu maahanmuuttopolitiikasta on vilkasta, ja Ruotsia käytetään usein esimerkkinä epäonnistuneesta integraatiosta. Ruotsissa tapahtuneet viimeaikaiset ampumiset ja räjähdykset ovat vain lisänneet vettä keskustelun myllyyn. Kyseessä on organisoituneen rikollisuuden yhteenotot, mutta rivien välistä voi lukea – jälleen kerran – ainakin jonkinlaisen yhteyden kotoutumisen epäonnistumiseen.

Aloitan käsittelemällä integraatiokeskustelua ja integraation käsitettä ja jatkan esittelemällä tutkimusta osaavien maahan muuttaneiden työelämään pääsystä. Tämän jälkeen pohdin kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian mahdollisuuksia integraatiotutkimukselle, sillä toiminnan teoria tarjoaa vankan käsitteellisen ja metodologisen välineistön tutkijan käyttöön. Erityisesti silloin kun halutaan tarkastella monitahoisia ilmiöitä, kuten maahanmuuttoa ja integraatiota.

Integraatiosta

Poliittisessa puheessa maahanmuuttoa halutaan vähentää, ja syksyllä 2022 muodostettu

Ruotsin hallitus on ilmoittanut maahanmuuttopolitiikan paradigmanmuutoksesta. Käytännössä se tarkoittaa tiukennuksia maahanmuuttopolitiikkaan. Nykyhallitus ei kuitenkaan huomioi sitä, että edelliset hallitukset ovat jo tehneet osansa asiassa. Muutin Ruotsiin osana suurta niin kutsuttua pakolaisaaltoa vuonna 2016, jolloin Ruotsi vastaanotti yli 160 000 maahantulijaa, mutta nyttemmin luvut ovat vähentyneet noin 80 000–90 000 vuosittaiseen muuttajaan. Maahanmuuttoon liittyviä lakeja on kiristetty useita kertoja, ja monet toimet, jotka aiemmin olivat vapaaehtoisia tulijoille, ovat nyt pakollisia. Tämä koskee erityisesti Pohjoismaiden ja EU-maiden ulkopuolelta pakolaisena tai turvapaikanhakijana muuttaneita ja heidän läheisiään. Tutkimuksen mukaan kaikilla Pohjoismailla on vakavia haasteita integroida maahan muuttaneet työmarkkinoilleen (Calmfors & Sánchez Gassen 2019).

Maahan muuttaneiden kotouttaminen ja osallistaminen on julistettu painopisteeksi monissa EU-maissa. Euroopan komissio on julkaissut kotouttamista ja osallisuutta koskevan toimintasuunnitelman vuosille 2021–2027. Päätoimia ovat esimerkiksi osallistava kouluutus, keskittyminen tutkintojen tunnustamiseen ja jatkuva kielenoppiminen. Toimintasuunnitelmalla edistetään myös työllistymismahdollisuuksia erityisesti naisten osalta ja aiemman osaamisen tunnustamista (European Com-

mission 2020). Ruotsissa tarjotaan osaaville tulijoille niin sanottuja Snabbaspår- tai Kor-ta vägen -lyhytkoulutuksia. Nämä on tarkoi-tettu henkilöille, joilla on lähtömaastaan am-matillinen tai akateeminen tutkinto. Koulutus koostuu erilaisista kursseista sekä harjoitte-lusta työpaikalla ja kestää puolesta vuodesta vuoteen riippuen henkilökohtaisesta opinto-suunnitelmasta.

Siirtolaisuuteen liittyvä sekä akateeminen että julkinen keskustelu on vahvasti juurtunut erilaisiin historiallisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin olosuhteisiin ja visioihin yhteiskunnasta. Tutki-jat ovat keskustelleet kiihkeästi esimerkiksi inte-graation käsitteestä ja myöntäneet sen kiista-nalaisuuden. Esimerkiksi tanskalainen tutkija Rytter (2018, 691) esitti, että integraatio ei ole ratkaisu vaan tärkeä osa ongelmaa, minkä vuoksi tarvitaan enemmän puhetta ja ajattelua sekä ”integraatiota vastaan kirjoittamista”. Myös hollantilainen tutkija Schinkel (2018) vastusti jyr-kästi käsitettä ja julisti sen uuskolonialistiseksi tiedon tuottamiseksi.

Toiset tutkijat taas ovat esittäneet, että kä-sitteen saamasta kritiikistä tulee olla tietoinen; sen sijaan että se hylättäisiin, sitä on kehitettä-vä edelleen (Spencer & Charsley 2021.). No-jaudun tässä puheenvuorossa tähän käsityk-seen. Maahanmuuttotutkimuksissa termilä integraatio viitataan asettumisprosessiin, vuorovaikutukseen vastaanottavan yhteis-kunnan kanssa ja yhteiskunnallisiin muutok-siin, joita maahanmuutosta seuraa (Penninx & Garcés-Mascareñas 2016, 11). Käsite itsessään heijastaa laajempaa kotoutumisen prosessia, mutta se on tulkittu kapeasti useissa maissa, myös Ruotsissa, niin, että kyseessä on kotou-tuminen työelämään.

Kohti työelämää

Kirjallisuuskatsauksen (Eliasson, Osman & Teräs 2020) mukaan on olemassa useita toi-siinsa kietoutuneita tekijöitä, jotka voivat hel-pottaa tai haitata ammattitaitoisten maahan muuttaneiden henkilöiden pääsyä aikaisem-paan ammattiinsa ja sitä kautta työelämään.

Lisäksi näillä tekijöillä on kaksinainen luonne, ja ne toimivat samanaikaisesti eri tasoilla. Toi-sin sanoen sama tekijä voi helpottaa tai estää siirtolaisten palaamista omaan ammattiinsa, ja nämä tekijät ovat vuorovaikutuksessa keske-nään mikro-, meso- ja makrotasolla.

Esimerkiksi kielitaito on mainittu usein eri tutkimuksissa. Hyvä kielitaito voi helpot-taa ammattiin pääsyä ja heikko taas estää sen. Mikrotasolla yksilöllä voi olla hyvä tai heik-ko kielitaito. Mesotasolla organisaatio voi hel-pottaa tai haitata pääsyä organisaatiossa käy-tettävään kieleen, eli organisaatiot kehittävät omia sosiaalisia kieliään, kuten omaa ammat-tikieltä. Organisaation kielipolitiikasta tai eri kielten käytöstä organisaatiossa johtuen tulijat voivat kokea osallisuutta tai syrjäytymistä työ-yhteisöissään. Makrotasolla yhteiskunnilla voi olla erilaisia kielipoliittisia ohjelmia, ja ne voi-vat tarjota koulutusta, kuten ammatillisia kie-likursseja, edistääkseen maahan muuttaneiden pääsyä ammattiin ja työelämään. Esimerkiksi Tukholman alueella tarjotaan tavanomaisten kielikurssien SFI (Svenska för invandrare) li-säksi myös niin sanottua SFX-kielikoulutus-ta, joka keskittyy ammattikielen oppimiseen. Koulutusta tarjotaan lähes kymmenelle eri alalle tietotekniikasta hoitoalaan.

Miksi työelämään pääsy on sitten niin haas-teellista maahan muuttaneille henkilöille? Tä-sä voidaan nähdä kolme eri kokonaisuutta. En-simmäinen kokonaisuus koskee niin kutsut-tua deficit-ajattelua, eli maahan muuttaneel-ta puuttuu jotakin verrattuna valtaväestöön, kielitaitoa, osaamista, tietoa ja niin edelleen. Toinen kokonaisuus kytkeytyy niin sanottuun kulttuuriajatteluun: maahan muuttaneen kult-tuuri on liian kaukana, liian erilainen, liian sitä ja tätä verrattuna valtaväestön kulttuuriin. Kol-mas haaste liittyy maassa vallitsevaan syrjin-tään ja rasismiin.

Tutkimuksessamme (Eliasson, Teräs & Os-man 2022) kiinnitimme huomiota maahan muuttaneisiin henkilöihin, jotka olivat onnis-tuneet jatkamaan työuraansa omalla allallaan. Haastattelimme 20 maahan muuttanutta osaa-jaa, joilla kaikilla oli ammatillinen tutkinto tai

alan työkokemusta lähtömaastaan. Tunnistimme heidän kertomuksistaan neljä erilaista polkua työelämään sekä kolme erilaista keskeistä kokonaisuutta, jotka olivat auttaneet heitä eteenpäin työelämään ja työelämässä. Neljä erilaista polkua olivat 1) työssään jatkaneet, 2) työssään alennetut, 3) jatkokouluttautuneet ja 4) alansa vaihtajat. Työssään jatkaneet henkilöt työskentelivät omalla alallaan ja samanlaisessa asemassa kuin lähtömaassaan, esimerkiksi hitsaajat. Työssään alennetut jatkoivat omalla alallaan mutta alemmassa asemassa kuin lähtömaassaan, kuten sairaanhoitajat, jotka työskentelivät perushoitajina. Osa haastateltavista oli jatkanut alaansa esimerkiksi ammatillisessa opettajankoulutuksessa ja työskentelivät alansa opettajina. Viimeisenä ryhmänä olivat alanvaihtajat, jotka olivat työskennelleet omalla alallaan jonkin aikaa ja sitten kouluttautuneet uuteen ammattiin, esimerkiksi kokista perushoitajaksi. Tyypillistä oli myös se, että henkilöt vaihtelivat työelämän ja koulutuksen välillä tai että he opiskelivat kielikoulutuksessa ja työskentelivät samanaikaisesti, esimerkiksi sairaanhoitaja henkilökohtaisena avustajana.

Kolme kokonaisuutta, jotka tukivat pääsyä työelämään ja eteenpäin työelämässä olivat 1) vahva oma motivaatio ja toimijuus, 2) sosiaalinen tuki ja 3) verkosto sekä mahdollistavat rakenteet. Kaikki haastateltavat puhuivat periksiantamattomuuden tärkeydestä vaikeuksien keskellä; usko työpaikan löytymiseen auttoi jaksamaan. Kaikki puhuivat myös sosiaalisesta tuesta ja toisten ihmisten tärkeydestä, ovenavaajista, eli ystävät, perhe, työtoverit ja opettajat antoivat tietoa ja tukea työnhakuprosessissa. Kolmas kokonaisuus koostui yhteiskunnassa tarjottavista palveluista, esimerkiksi kielikoulutus, rahallinen tuki ja työnvälityspalvelut.

Kulttuurihistoriallinen toiminnan teoria ja integraatio

Toiminnan teorian parissa on tutkittu jonkin verran maahanmuuttoon liittyviä kysymyksiä, kuten vanhempien mahdollisuutta tukea lapsiaan tietokoneiden käytössä (Durán, Durán,

Perry-Romero & Sanchez 2001), maahanmuuttaneiden oppimista sosiokulttuurisena toimintana (Shan & Guo 2013), uuden kielen oppimista jokapäiväisessä toiminnassa (Werge-Olsen & Vik 2012) tai ammatillisen koulutuksen kehittämistä (Teräs 2007). Itse integraatiosta löytyy kuitenkin vain vähän tutkimusta, vaikka on ajateltavissa, että erilaiset oppimista edistävät toiminnot tukevat osaltaan myös integraatiota. Ekspanstiivinen oppiminen voisi tarjota uuden näkökulman integraatioprosessin tutkimukselle, mutta ainakaan vielä en ole tällaista tutkimusta havainnut tehtävän.

Integraation käsitettä on tutkittu erityisesti ammatillisessa koulutuksessa silloin, kun tarkastellaan koulun ja työn välisiä suhteita (esim. Choy, Wärvik & Lindberg 2018) tai kun tutkitaan eri oppiaineiden integraatiota ammatillisessa opetuksessa (Christidis 2020). Wärvik ja Lindbergin (2018) mukaan integraatiolla tarkoitetaan koulun ja työn välisiä yhteisiä yhteiskunnallisia motiiveja, kuten osaavien ammattilaisten siirtymistä työelämään. Tällöin tarvitaan välineitä ja keinoja, jotka auttavat ylittämään rajoja sekä ratkaisemaan systeemisiä ristiriitoja koulun ja työelämän välillä. Tällaisia keinoja voivat olla esimerkiksi eri pituiset harjoittelujaksot työelämässä. Systemisiä ristiriitoja syntyy, jos harjoittelujakson aikana ei muodostu yhteistä kohdetta koulun ja työelämän välille. Toiminnan teoriassa rakenne ja toimijuus ovat toisiinsa kietoutuneet niin, että yhteiskunnalliset motiivit, välineet ja keinot ovat toisiaan tukevia ja niitä ei voida ymmärtää ilman yhteyttä toisiinsa. Monimutkaisella toiminnalla on yleensä useita, toisinaan ristiriitaisia, yhteiskunnallisia motiiveja. (Wärvik & Lindberg 2018, 281.)

Tämä pätee myös maahanmuuttaneiden henkilöiden integraatioon. Yhtäältä halutaan, että tulijat työllistyvät mahdollisimman nopeasti ja sopeutuvat uuden yhteiskunnan normeihin; toisaalta heitä kannustetaan säilyttämään omaa kulttuuriaan. Toiminnan teorian käsitteistöön kuuluu myös niin sanottu double bind, eli tilanne, jossa henkilö kohtaa kaksi ristiriitaista vaatimusta tai valintaa kahden

ei-toivotun toimintatavan välillä. Esimerkiksi jos maahan muuttanut työllistyy, hän vie työnpaikan valtaväestöltä ja jos hän ei työllisty, hän elää valtaväestön kustannuksella.

Yksi haaste, joka mielestäni liittyy integraatiotutkimukseen, on sen keskittyminen yhteen osa-alueeseen: tutkimuksen painopiste voi olla koulussa, työelämässä, perheessä tai vaikkapa kielen oppimisessa. Tällöin voidaan puhua analyttisestä otteesta ja verrata sitä kokonaisvaltaiseen otteeseen. Mielestäni molempia tarvitaan, ja tutkimuksissa tulisi huomioida eri otteiden mahdollisuudet ja rajoitukset. Tutkimuksemme (Eliasson, Teräs & Osman 2022) osoitti, että asiat ovat yhteydessä toisiinsa ja tarvitaan tutkimusta, joka ottaa huomioon samanaikaisesti erilaisia integraation mahdollisuuksia ja esteitä.

Toiminnan teoriassa yksi avain löytyy itse toiminnan käsitteestä. Voidaan tutkia sitä, millaisiin toimintoihin tai toimintajärjestelmiin maahan muuttaneet osallistuvat ja mitkä toimintajärjestelmän piirteet tai osatekijät ovat tärkeitä integraation kannalta yksilöihin tai erilaisiin yksittäisiin tekijöihin keskittymisen sijaan. Esimerkiksi haastatteluissa osallistujat puhuivat oman periksiantamattomuuden tärkeydestä, jota toiminnan teoriassa voidaan tarkastella transformatiivisen toimijuuden käsitteen kautta. Teoria myös korostaa historiallisten, systeemisten ristiriitojen analyysiä, jotta voidaan tehdä näkyväksi toiminnan dynamiikkaa ja muutosta. Esimerkiksi Ruotsissa maahanmuutto oli pääasiassa työperäistä 1950-luvulta 1970-luvulle. 1970-luvulta alkaen humanitaarinen maahanmuutto oli valitsevana, ja nyt näyttää, että palataan jälleen työperäisen maahanmuuton korostamiseen.

Välittyneisyyden käsite myös edistää sitä, että asioita ei tarkastella kaksinapaisesti tai vastakkaisesti (me ja he). Kaksinapaisuuden ylittäminen on toiminnan teoriaa läpäisevä dialektinen periaate. Integraatiotutkimuksessa voidaan tarkastella vaikkapa kulttuuristen välineiden ja artefaktien merkitystä toiminnassa sekä erilaisia sosiaalisia suhteita ja rajojen ylittämisiä, joita maahanmuuttoon liittyy. Ylei-

sestikin välittyneisyys mahdollistaa tutkimuksen henkilön ja hänen ympäristönsä välisistä merkityksellisistä suhteista. Motiiviristiriitojen (yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten) tutkiminen puolestaan irrottaa integraatiotutkimuksen ajattelusta, että kulttuuria, kieltä tai synnyinmaata tarkastellaan selityksenä aktuaalisille tapahtumille (niin sanottu transnationaalinen metodologia).

Toiminnan teorian kulttuurihistoriallisuus viittaa siihen, että opimme vuorovaikutuksessa läheistemme ja ympäristömme kanssa tärkeät sekä tarpeelliset kulttuuriset välineet ja käytännöt. Kun henkilö muuttaa uuteen ympäristöön, hän tuo mukanaan oppimansa kulttuuriset välineet ja käytännöt. Esimerkiksi miten koulussa opiskellaan, millaista on vuorovaikutus opettajien ja oppilaiden välillä tai vaikkapa miten puheenvuoroa pyydetään luokassa. Olen kutsunut sitä varjokäsikirjoitukseksi (Teräs 2007).

Toiminnan teorian näkökulmasta varjokäsikirjoitus on informaali sääntö siitä, miten asiat etenevät tietyissä tilanteissa. Opimme sen vuorovaikutuksessa ympäristömme kanssa; se seuraa meitä uusiin tilanteisiin automaattisesti kuin varjo auringonpaisteessa. Jos tilanteessa on kuitenkin useita varjokäsikirjoituksia, voi syntyä konfliktitilanteita. Tällöin oleellista on tehdä näkyväksi erilaiset varjokäsikirjoitukset, jotta voidaan jatkaa toimintaa, sopia toimintatavoista ja niin edelleen.

Maahan muuttaneiden integraation kannalta on oleellista tehdä näkyväksi erilaisia varjokäsikirjoituksia sekä erilaisia kulttuurisia välineitä ja käytäntöjä. Näiden avulla voimme rakentaa ymmärrystä eri ihmisten välisistä suhteista ja toiminnasta erilaisissa tilanteissa, joita kohtaamme arkipäivässä.

Lopuksi

Maahanmuuttoon liittyy monia ristiriitaisiakin keskusteluja, mikä osoittaa asian monitahoisuuden. Vaikeuksia syntyy, jos tämä monimutkainen kysymys halutaan painaa yksinkertaiseen muottiin ja tarjota yksioikoisia vastauksia. Ruotsissa esiin tulleet asiat, ku-

ten turvallisuus ja asuinalueiden eriytyminen, vaativat integraatiotutkimuksen näkökulmasta kokonaisvaltaista tutkimusotetta, joka huomioi samanaikaisia, eritasoisia ja toisiinsa kietoutuneita seikkoja yksittäisten tekijöiden sijaan. Toiminnan teoria ja sen käsitteellinen ja metodologinen välineistö tarjoavat hyvän mahdollisuuden maahanmuuttoon liittyvään integraatiotutkimukseen.

Lähteet

- Calmfors, L. & Sánchez Gassen, N. (toim.) 2019. *Integrating immigrants into the Nordic labour Markets*. Kööpenhamina: Nordic Council of Ministers. <https://doi.org/10.6027/Nord2019-024>
- Choy, S., Wärvik, G.-B. & Lindberg, V. 2018. Integration between school and work: Developments, conceptions and applications. Teoksessa S. Choy, G.-B. Wärvik & V. Lindberg (toim.) *Integration of vocational education and training experiences: Purposes, practices and principles. Technical and vocational education and training: Issues, concerns and prospects*, vol 29. Singapore: Springer, 3–18.
- Christidis, M. 2020. Integrated teaching for expanded vocational knowing: Studies in the Swedish upper secondary health and social care program. *Doktorsavhandlingar från Institutionen för pedagogic och didaktik* 62. Tukholman yliopisto.
- Durán, R., Durán, J., Perry-Romero, D. & Sanchez, E. 2001. Latino immigrant parents and children learning and publishing together in an after-school setting. *Journal of Education for Students Placed at Risk* 6 (1–2), 95–113. https://doi.org/10.1207/S15327671ESPR0601-2_6
- Eliasson, E., Osman, A. & Teräs, M. 2020. Integration of refugees through access to their previous vocation: A literature review. Teoksessa L. Moreno Herrera, M. Teräs & P. Gougoulakis (toim.) *Policies & partnership with the world of work – national and cross-national perspectives: Emerging issues in research on vocational education & training*. Vol. 6. Tukholma: Premiss, 110–138.
- Eliasson, E., Teräs, M. & Osman, A. 2022. 'Back to work' – factors facilitating migrants' re-entry into their previous vocations. *Journal of Education and Work* 35 (8), 828–842. <https://doi.org/10.1080/13639080.2022.2144168>
- European Commission. 2020. *The EC reveals its new EU action plan on integration and inclusion (2021–2027)*. [https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/ec-reveals-its-new-eu-action-plan-integration-and-inclusion-2021-2027_en_\(Luettu 21.1.2023.\)](https://ec.europa.eu/migrant-integration/news/ec-reveals-its-new-eu-action-plan-integration-and-inclusion-2021-2027_en_(Luettu%2021.1.2023.))
- Penninx, R. & Garcés-Mascreñas, B. 2016. The concept of integration as an analytical tool and as a policy concept. Teoksessa B. Garcés-Mascreñas & R. Penninx (toim.) *Integration processes and policies in Europe*. Cham: Springer, 11–29. https://doi.org/10.1007/978-3-319-21674-4_2
- Rytter, M. 2019. Writing against integration: Danish imaginaries of culture, race and belonging. *Ethnos Journal of Anthropology* 84 (4), 678–697. <https://doi.org/10.1080/00141844.2018.1458745>
- Schinkel, W. 2018. Against 'immigrant integration': For an end to neocolonial knowledge production. *Comparative Migration Studies* 6. <https://doi.org/10.1186/s40878-018-0095-1>
- Shan, H. & Guo, S. 2013. Learning as sociocultural practice: Chinese immigrant professionals negotiating differences and identities in the Canadian labour market. *Comparative Education* 49 (1), 28–41. <https://doi.org/10.1080/03050068.2012.740218>
- Spencer, S. & Charsley, K. 2021. Reframing 'integration': Acknowledging and addressing five core critiques. *Comparative Migration Studies* 9. <https://doi.org/10.1186/s40878-021-00226-4>
- Teräs, M. 2007. *Intercultural learning and hybridity in the culture laboratory*. Helsinki: Helsinki University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-3652-1>
- Werge-Olsen, I. B. & Vik, K. 2012. Activity as a tool in language training for immigrants and refugees. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 19 (6), 530–541. <https://doi.org/10.3109/11038128.2012.661455>
- Wärvik, G.B. & Lindberg, V. 2018. Integration between school and work: Changes and challenges in the Swedish VET 1970–2011. Teoksessa S. Choy, G.-B. Wärvik & V. Lindberg (toim.) *Integration of vocational education and training experiences: Purposes, practices and principles. Technical and vocational education and training: Issues, concerns and prospects*, vol 29. Singapore: Springer, 279–301.